

Mälestused seetõttu mälestused ongi, et on inimesele jäänud meelde kui kõige tähtsam. Minuvanuste isad-emad mäletavad, kuidas Berliinist naasvat Palusalu võtsid vastu kümned tuhanded vaba riigi kodanikud. Meie põlvkond mäletab, kuidas võõrvõim kartis teda veel surnunagi, läkitades ta viimseks ärasaatmiseks Estonia asemel paadikuuri. Need mälestused on nii erinevad, ometi on mõlemas peegeldumas tema suurus.

„Oli peaaegu reegel, et näiteks sünnipäevadel hakkasid keskealised daamid meenutama seda päeva, kui isa Berliinist tulles Tallinnas vastu võeti. Olümpiast ei rääkinud nad midagi, aga see vastuvõtt pani neil veel tagantjärele silmad särama,“ räägib olümpiavõitja poeg.

Mälestuste kogum on kui õunakorv, kuhu igaüks lisanud oma ubina. Õunad igaüks eri puust, igaühel oma lõhn, värvus ja maitse, mõnel koguni küljes ussi-auk. „Mäletan, kuidas olime vastas, kui ta Berliini-rongiga Pärnust läbi sõitis,“ meenutab keegi. Olümpialased tulid aga Tartu kaudu ...

Mälestusi jagatakse teistega samasel põhjusel. Mitte sellepärast, et minu õun jääks muidu kõrvale, vaid sellepärast, et siis jääks midagi, olgu või raasuke, teadmata temast, kel tal oli ja on meie jaoks tähendus.

Mina mäletan nii, ütleb mäletaja. Ta usub, et just tema oli mingil hetkel talle kõige lähemal. Või ka mitte, ehk oli ta temast ainult kuulnud, ometi mälestus seegi. Ta ei taha, et see hetk, tema toonane tunne kaotsi läheks. Ta tahab seda teistega jagada. „Mina isiklikult Palusalu näinud ei ole. Olen näinud ainult tema suuri säärikuid ...“ kirjutab keegi.

Nii kogutakse ühisesse korvi aegade rüpes küpsenud vilju, mis üksteisest erinevad, ometi saadetud teele uss ja veendumuses, et me kõik räägime ühest ja sellest samast suurest ja tähtsast. Mäletaja tahab veel kord öelda oma tänusõnad.

Ainult see on tähtis, mis jäänud meelde. Mis meelest, sel pole ka tähtsust. Mälestused on pehme kude, mis pakub õnnestavat lisa kuivadele faktidele, läinud aegadele, kellegi käidud teele. Mälestused vahendavad tunnet. On ükskõik, kas sa teed seda ise või vaatad pealt – sport pole kunagi muud kui tunne.

KRISTJAN PALUSALU

Sündisin Saulepi vallas Varemurru külas Looritsa talus.

Koht oli väike, mina kaheksas laps, mine tea, mitu veel antakse ja nii isa ostiski mõisalt Vaistesse Andruse talu, mille alles vend Mihkel jõudis lõplikult välja osta. 25 tiinu oli maad, põld kõrge ja liivane. Meri paistis õue ära. Olin väga väike, kui sinna kolisime.

Imelik asi, sünnikodust lahkusin pooleteiseaastaselt ja pärast seda polnud seal 72 aastat käinud. Kui aga siis läksin, teadsin ette kõike, mida nägin. Muidugi olid puud suureks kasvanud ja puha. Aga pilt oli sama.

Mina, jah, mis mina seal ... Eks kasvasin nagu umbrohi aia ääres, omapead ja metsikult.

Isal oli koguni kaks perekonnanime: kirikukirjades seisis Trossmann ja val-laraamatutes Rooberg. Kõige vanem vend Artur kandiski kaua Roobergi nime, alles hiljem võttis nimeks Tamme.

Et isa tugev oleks olnud, seda ei saa öelda, aga eks ta olnud minu märkamise aegu ka juba küllalt vana. Seda olen kuulnud, et olnud noorelt pikk ja sirge mees. Ema oli nagu taluinimene ikka.

Isa oli range, tõsine mees.

Tuleb meelde ... Ronisime kord vennaga kaskede otsa – meil kasvas õues paar mahlakaske –, isa nägi: „Tulete kohe alla!“ Vaatasin, nüüd nalja ei ole, läksin veel kõrgemale. Vend ronis alla, sai rihmaga. Isa mulle: „Tuled alla?“ Panin nõnda kõrgele, et viimane oks veel kandis. Isa kõndis minema: vaat et sajab veel puust! Mina maha ja metsa. Ootasin nõnda kaua, kuni isa magama jäi. Ema laskis sisse, pani söögi lauale: „Tule söö ...“ Mitu korda olime sedasi plehus. Ema oli ikka see, kes tuppa kutsus, kui isa oli magama jäänud, ja süüa andis.

Kolga mägi oli meilt vähe eemal, seal sai mändide otsas turnitud. Ma arvan, et sellest oksade ümber hoidmisest mu käed suureks läksidki.

Pärast neljandat klassi võis või terve vald vastu tulla. Kiskusime ka, mina Vaiste poistest üksi Kastna poiste vastu. Jäin peale. Need jäidki kiskujateks meesteks, tapsid ja pussitasid üksteist.

Kristjan Palusalu ammuilma hüljatud sünnitalu Looritsa õuel 1980. aastal.

Mina suitsu suhu ei võtnud. Isa oli küll kange suitsumees. Ka kõige vanem vend ei joonud ega suitsetanud.

Külamehi kogunes meile videvikku pidama. Istusin pimedas nurgas ja kuulasin meeste juttu pealt. Ikka kembeldi omavahel, üks oli Lurich ja teine Aberg. Aga Lurichist räägiti kõige rohkem. Pühade aegu maamehed rabelesid isekeskis.

Hakkasin ka ise tasapisi proovima. Seadsin rõngad üles, olid üleval suve või teise. Rullikurattad ja sangpommid olid ka. Iga päev katsusin need ära.

Ega sellest kodus võinud rääkida, isa polnud sihukese asjaga nõus. Mäletan, sadasin kord rõngastelt alla – rangлуу pooleks. Ei võinud mitte hingatagi, et sealt kukkusin. Tuli niitma minna, oder tahtis niita. Aga oli valus ... Hiljem, kui õlg paigast läks, siis arst, kes vaatas, küsis: „Millal rangлуу on läinud?“ Mina vastu: „Ei ole olnud!“ Tema: „Või pole olnud? Oleks siis vähemasti kenasti kokku kasvatatud.“ Siis tuli meelde.

Isa eest tuli, jah, salajas hoida. Isa tahtis, et ma sepaks õpiksin. Seppa ikka vaja, hobused tahavad rautada ja ...

Ma saan aru, isal oli omamoodi õigus ka.

Pärast Berliini võitu? ... Isast ei mäleta, et ta midagi oleks öelnud. Ema ütles küll: „Mõttele selle peale ka, et kui vanaks saad, annab see kõik sul tunda ...“

Neljateistkümmeselt ... Jah, neljateistkümmeselt hakkasin talutööle. Vennad olid seks ajaks juba kõik isatalust läinud, mina üksi olin järel. Isa oli siis juba pealt kuuekümnene. Kahekesi tegime, aga koht sai korras hoitud.

Mis ma spordist teadsin? Väga vähe. Noh, maal käis Sannik ringi oma numbreid näitamas. Neeser lasi end maha matta ja tõusis siis „surnust üles“. Seda teadsin ka, et linnas on Kalevi selts ja Sport. Aga ega ümberkaudu sporti tehtud. Meie külas olin mina ainus. Tahtsin kangesti võistelda, aga polnud, kellega. Mehi ju oli, aga nad ei tahtnud vastu tulla.

Ei, vennad sporti ei teinud. Nemad olid tõsisemad mehed. Vägikaigast, seda vedasime küll. Viieteistkümmeselt tõmbasid vennad mu veel üles.

Kord aitasin vennal metsa maha võtta. Vend mulle: „Proovime, kui mind üles tõmbad, maksan mina sulle, kui mina sind, teed mulle päeva tasuta tööd.“ Vend tõmbas üles, tegin tööd. Teine aasta juba maksis. Ega olnud küla peal ka meest, kes oleks mind üles tõmmanud.

Et oma külas kellegagi teha polnud, pidin 15 kilomeetri taha Varblasse või 30 kilomeetri taha Vatlasse kõmpima. Kõmpisingi. Hiljem tuli külas küll teisigi poisse maadluse ligi.

Kes see õpetas? Ega õiget õpetajat olnudki. Oli üks päevapiltnik Kipsel, see

Palusalu pärast suuri võite Läänemaal lapsepõlvkodu külastamas. Pildil on veel isa, abikaasa Ellen, vend Mihkel, venna- ja külalapsed.

näitas midagi, üks Roone-nimeline. Pärastpoole tuli Prantsmanni Juhan, Venemaal olnud poiss, oli seal maadlust näinud.

Mul endal oli Lurichi maadlusõpetuse raamat. Sepa poeg andis: „Säh, võta, sa oled tugev poiss, võta ja tee.“

Ega meil matti ei olnud. Leppisime kokku, et iga poiss katsub kodunt takku tuua. Tegime takumati.

Varblas oli põllumeeste seltsi ühing. Esinesime seal nende pidudel, näitasime maadlust, tegime elukutseliste trikke järele. Meil oli üks tüdruk ka kambas, tema oli naljanumbriks.

Tegime kergejõustikku ka. Heiteriistu meil ei olnud, jooksimise võidu sajast meetrist kümne tuhandeni. Viis tuhat ei teinud veel midagi. Mäletan, et enne aega teenima minekut jooksin Varblas 5000 meetrit, tulin esimeseks.

Jooksin ikka oma kümme kilomeetrit korraga. Kui hobust koplisse viisin, siis lasin hobuse sabas, oli parem minek.

Kord tuli Sannik meie kanti oma numbreid tegema. Mõtlesime poistega, et ehk saame tema käest võtteid teada, läksime rääkima. Sannik oli nõus näitama,

aga nõudis: iga mees pangu kroon välja, tema muidu ei näita! Noh, kogusime raha kokku, lõime metsa alla laagri üles.

Aga Sannik ei osanud mitte midagi näidata! Laskis end käpakile maha, ütles: „See ongi parter.“ Ma läksin võtsin tal kere ümbert kinni, tõstsin üles. Hakkas karjuma: „Ära löö (viska)! Ära löö! Ma tean küll, et maamehed on kanged lööma!“

Hiljem on mindki elukutseliste hulka kutsutud. Üks Oakley-nimeline Inglise meister kirjutas mulle. Ka neeger Siki kutsus, kel oli eesti naine ja sellega laps. Aga ma ei tahtnud.

Ükskord oli Vatla laadal palagan üleval: laskmine, raskuste tõstmine ja mis seal veel ... Tõstmiseks oli sihuke vedruga aparaat, käepidemed küljes, 16 puuda jagu sikutamist. Kes üles tõstab, saab tahvli šokolaadi, kes ei tõsta, ma ei mäleta, mitu senti tuli maksta. Vaatasin enne, mitu tahvlit magusat riitulil reas on. Hakkasin tõstma, tõstsin oma kuusteist korda, inimesi hakkas palju ümber kogunema ... Ma panin ajama, šokolaad jäi sinnapaika.

Kaheksa-üheksateistkümneseolt oli pikkus ja ramm käes. Kroonus mõõdeti 184 sentimeetrit ja 100 kilo. Kasvasin vendadest kõige pikemaks. Leeri minekul ütles õpetaja: „Sa oled nii suur poiss, et ma ei tahaks sind tüdrukutega ühte leeri võtta.“

Oligi leeriajal, kui isa ehitas ühe kaugelt tulnud mehega karjalauta. Olnud veel mõnikõige suurem kivi seinatõsta, kui isa öelnud: „Ei hakka meie neid mürakaid kahekesi kangutama – poiss tuleb leerist koju, las tõstab paika.“ Teine mees imestanud: „No ma tahan näha, mis poiss see niisugune on, kes need kivid tõstab.“ Ootasidki ära, kuni koju jõudsin.

Eks oli asju ka, mis ülekohtuselt minu kraesse läksid. Ühel talumehel – sant mees oli, teda ei sallitud – seisid maja ees suured kivipostid. Need olid kord öösel välja kangutatud ja ümber lükatud. Jälle minu tegu ...

Kahekümneselt läksin kaitsevähke.

Mul oli juba ammu mõte linna minna, aga varem polnud võimalik, talus tahtis töö teha. Ootasin aega, millal kroonusse kutsutakse. Ega ma poleks tahtnudki kodukanti jääda. Liiga vaesed maad olid. No ja vend abiellus ka, tal oli õigus tallu jääda.

Eks see oli minu kahju, et ma varem linna ei läinud. Oleksin pidanud kahekümneselt maadlema hakkama. Mina olin kakskümmend kolm, kui alustasin. Siis polnud enam sellist isu.

Aega teenima hakkasin Suurupis. Toit oli meil hea. Pidasime lehma ja sigu. Majandusülem ütles: „Mehed peavad süüa saama.“

Pärast ajateenistuse lõppu Tallinna tulles tuli leivateenimiseks rügada Venn. Popov ja Poeg raualoas.

Harjutasin väeosas võimlemisriistade peal, jooksin. Kord võitsin ära rakmetes võidujooksu. Siis tulid garnisoni esivõistlused. Jooks jäi miskipärast ära, läksin siis välja maadluses. Ega seal rohkem vastaseid ei olnud kui üks Palmi-nimeline. Seda võitsin.

Anton Ohaka nägi mind seal, astus ligi, ütles, et katsugu ma rääkida, ehk lubatakse linna harjutama. Ma siis rääkisin ja anti linnaluba. Hakkasin käima Spordi seltsi saalis, kord-kaks nädalas. Ega rohkem ei oleks jaksanud ka. Jalgsi linna, jalgsi tagasi.

Alguses tegi treening mind viletsamaks. Hakkasin kedagi võttega maha panema ja kaotasin hoopis ise. Maadlesin seal Viikbergi, Männiku, Palmi, Luigaga. Viikbergile ja Luigale kaotasin. Aga järgmisel aastal ma enam ei kaotanud. 1931. aastal tuln Eesti meistriks ja kõik järgnevad aastad ka.

Kolmekümnendate alguse meestest oli ehk Viikberg kõige parem. Männik ei võitnud mind kordagi, Palm ka mitte. Veel oli üks Tuju, Hiiumaa mees. Surus kõigil käed maha, aga minu vastu ei tahtnud tulla. Vana Vaher ütles siis mulle: „Surume enne omavahel, las Tuju näeb, et surun sul maha.“ Tegime nii. Siis tuli Tuju mulle vastu, aga surusin ära. Pärast seda kadus ta ära, ei tea, kuhu sai.

Kui kaitseväge läbi sai, olin kuu aega kodus. Seejärel tuln linna. Hakkasin

harjutama Spordis. Esialgu sain töötsa sinnasamasse, hakkasin hooldama Spordi liuvälja. Pärast läksin tööle raualattu Venn, Popov ja Poeg.

Mina pidasin enne talutööd mustaks tööks. Nüüd nägin, mis on must töö. Õhk oli linnas must ja töö oli must. Mõte oli: panen õige maale tagasi! Sport pidas kinni, muidu oleksin läinud.

Eks ta väsitas ka, oma kolmkümmend tonni käis päeva jooksul kätest läbi. Aga läksid koju – elasin õe juures –, puhkasid tund aega, ega saanud enam arugi.

Treenerit meil polnudki, rassisime omavahel. Teinekord istus Ohaka mati ääres, ütles mõne sõna sekka. Mäletan, tema ei sallinud, kui teist meest endast eemale tõukasid. Ütles ikka, et tuleb hoopis enda ligi tõmmata ja siis maha panna.

Meil olid koos lõbusad mehed. Mäletan, kord Neo kurtis, et küll see harjutamine on üks pagana raske asi, oled kohe nii väsinud ... Kord kui ta end pesi, panin talle viis kilo tõstekangi kettaid salaja kohvrissi. Eks Neo läks ja mõtles teel, et küll ma olen omadega läbi, näe kohvergi nii raskeks läinud.

Maadlemist oli kolm korda nädalas. Kangi me treeninguks ei tõstnud, seda tegime soojenduseks. Enne maadlust oli jooks, oma 10–20 ringi Falgi aias. Päris jooksu tegin neil päevil, kui maadlust ei olnud. Enamasti käisin üksi, jooksin mõnda maanteed pidi välja, kümme kilomeetrit edasi, kümme kilomeetrit tagasi. Eks ta olnud sel ajal imelik näha, vastutulijad hüppasid teinekord üle kraavi.

Olime kord August Kukega Seevaldi kandis heinamaal jooksmas, samas heinalised niitmas. Hüppasime üle saadude edasi-tagasi. Läksime niitjate juurde: andke, me proovime ka. Ei need julgenud anda. Üks kohmas: kevadel käisid ka ühed s e a l t peenraid rohimas, aga need olid märksa vaiksemad mehed ...

Kõige rohkem sai harjutatud Neoga, hiljem ka Karkliniga. Olid küll kaalult kergemad mehed, aga sest polnud viga. Neo oli treeninud mees, üks kõige korralikumaid treenijaid üldse. Ja ega meil siis võistlemiseks läinud.

1931. aastal peeti Euroopa meistrivõistluste vastu katsevõistlused. Luhaäär lõi nupust Viikbergi selili. Spordi mehed mulle: „Sa alles algaja tegija, Luhaäär vana kala. Sa õige kaota talle punktidega, las tema sõidab Prahasse.“ Ma ütlesin: „Hea küll, ega mina tahagi sõita.“ Lasingi siis korraks end üle silla ja antigi Luhaäärele võit. Aga ei sõitnud me kumbki. Lugu tuli välja ja saadeti hoopis Viikberg.

Samal aastal sõitsin esimest korda Soome. Kaotasin seal küll Nyströmile,

küll Niemeläle. Niemelä löin ristvööga selili, aga vilet polnud. Mees oli 143 kilo raske. Soome lehed kirjutasid, et Trossmann on teine, kes Niemelä sülle saanud – esimene olnud ema.

1932. aastal sain Rootsis ühe hirmsa keretäie. Kes see vastas oligi? Oleks nagu omaaegne olümpiavõitja olnud. Ah jaa, Westergren. Selili ei lasknud ennast panna, aga oma viiskümmend korda käisin sillas ära. Oma süü, olin liiga passiivne. Ei, jõust puudu ei tulnud, kindlust oli vähe ja seisak ei olnud hea. Hiljem ei tulnud jõudu juurde midagi, vaata et vähemaks ei jäänud, aga kindlust tuli. Võisin parteris olla, kuidas tahtsin. Nagu käed panin, nii seisin.

Tahtsin teisel aastal rootslasele tagasi teha, aga ta ei tulnud enam vastu.

Kui hiljem Kotkas tuli, tahtsin proovida, kuidas tal hinge on. Pookisin teist, et küll sai. Hea hing oli. Ega ta hiljem vist sihukest pooki saanudki.

Kotkaga oli parem teha kui Karkliniga. Ta ei taganenud, tahtis ka ise teha. Rääkis: Tartu treenerid õpetasid, et tõuka eemale. Nüüd tema vaatab, et Tallinna mehed tõmbavad hoopis enda ligi.

Kui matile läksid, ega siis nalja tegema ei läinud. Vastane ikka vastane. Aga vägisi murdmise moodi teist ka võita ei tahtnud. Maadluses võib teisele haiget teha küll, kui tahad. Mina seda ei tahtnud.

Kui võita tahtsid, ega siis tormata ei saanud, pidid alguses ettevaatlikult tegema. Paljugi mis võib juhtuda, isegi kohtunikku ei saa usaldada. Kogu aeg pidid arvestama, kas kohtunikud andsid sulle heite eest punkti või ei. Ise vaatad, et oleks justkui pidanud saama, aga näe, ei saanud. Pead kõigeiks valmis olema.

Mõnikord lehtedes räägiti ka elukutselistest, Jaagost näiteks. Kord Kalevi mehed kutsusid Jaago välja. Jaago vastu: ei saa tulla, võib olla vangimine, kui mõne surnuks viskan. Aga ega elukutselistel õiget maadlust polnud, seal oli kõik enne kokku lepitud. Arvasin ise, et ega neile alla poleks jäänud.

Kes raskes tol ajal kõige tugevamad olid? Hornfischer, Nyman, Nyström. Igaüks oma kandi pealt. Ungarlane Bobis oli jõu poolest nõrgem, aga kui suplessi sisse sai, võis lüüa. Lätlastel oli Zvejnieks päris hea mees. Kui esimest korda maadlesime, anti talle punktivõit. Järgmisel korral keerasin ta selili.

Paar kuud enne Berliini anti 40 krooni lisaraha, mis tuli toidu peale kulu-tada. Jäned laager oli küll hea laager, andis omajagu. Metsajooksud, pallimängud, pärast iga treeningut saun. Igal hommikul keedeti 500 kanamuna, toodi mitu plekki piima, suur kausitäis võid, 10–15 kilo sealiha pandi panniga ahju.

Kursman oli seal treeneriks, aga ega temast suurt asja olnud, kas teda oli või ei olnud. Läksid veel seal Neoga riidu, tõukas Neo tiiki. Teisel päeval Väli ässitas Neod, see läks ja tõukas tagasi.

Ütlesin endale enne olümpiat, et kui nüüd medali peale ei tule, jätan maadluse maha.

Berliinis olin küll elu kõige paremas vormis. Keegi mind seal jalalt maha ei võtnud. Sillas ei käinud ega külili ka.

Berliini olümpiaküla asus linnast väljas, bussiga toodi ja viidi. Söök oli korralik. Võtsime seal toitu kaasa: sinki, võid, puuvilja. Aga ega laua peale sellest vähemaks jäänud.

Kergejõustikku käisin üks kord vaatamas. Maadlust enam ei harjutanud, tegin jooksu ja ujusin basseinis.

Ma läksin olümpial selle peale välja, et tahtsin ka vabamaadluses võistelda. Olin seda harjutanud Neoga. Teearu, kes oli Ameerikast tulnud, teadis mõnda võtet.

Kellega ma varem olin teinud, neid olin võitnud, suurem jagu olid aga tundmatud mehed. Esimest vastast Klapuchi polnud ka enne näinud. Vaatasin, et sain teise selili.

... Berliinis juhtus mul väike äpardus ka.

See oli pärast matši Nymaniga. Tulen matilt ära, kamp sakslasi ümber: nemad tahavad pildistada. Et vabamaadluse võitja ja nõnda edasi. Tulgu ma aga kaasa. Ei mina taha minna. Aga Kursman ka muudkui ajab peale – ei, ta polnud ikka õige mees: „Mine, mine! Või pead end juba uhkeks?“ Mis uhkeks seal, mul nahk märg ... Noh, läksin siis. Viisid mind halli ette, seadsid seal oma veerand tundi küll ühtpidi, küll teistpidi. Väljas vilu tuul, aga mul dress märja ihu peal.

Järgmisel päeval küünarnukkides valu sees: närvipõletik. Ei saanudki muud moodi olla, kui hoidsin matšide vaheajal käsi elektrisoojenduskastis. Raskemad matšid alles ees, tee siis sedasi ... Ma arvan, see võis sakslastel olla meelega tehtud.

Eks ma Hornfischeri vastu hoidnud ka alguses veidi tagasi, ei katsunud püstimaadluses midagi teha. Parteris ka ei saanud midagi talle tehtud ega ka tema mulle. Hiljem käed soojenesid üles.

Lõpuks tõmbasin teise enda ligi ja viskasin ka kohe eestvõõga silda. Hoidsin teda siis parteris õige kaua, pookisin oma kolm minutit. Lõpuks sai pea matilt välja. Kui ma ta silda viisin, siis sakslased saalis ohkasid kooris. Siis oli varsti lõpp ka.

Et oleks uhkust tundnud? Ei tundnud ma midagi. Ajalehemehed tüütasid kõige rohkem, mõnikord ei tahtnud neile kohe midagi rääkida.

Staadionil austamisel istus mul Hitler selja taga. Ega ta sümpaatne mees ei

paistnud olevat. Pärast tahtsid sakslased mind veel sinna jätta, filmi jaoks. Aga ma ei tahtnud.

Meie reporter tahtis: „Räägi-räägi, mis seal veel oli.“ Polnud seal midagi rääkida. Anti tamm kaenlasse ja hakka astuma.

Talu teade tuli mulle Berliinis. Kätte anti talu küll kaks aastat hiljem. Valisin rabatüki. Inimesed küsisid, kas ma olen loll või. Vastasin, et hea pehme tükk nagu maadlusmatt.

Naisevanemad läksid tallu, aga ma käisin ka ise kogu aeg tegemas. Seda tööd seal tegin ma lõbu pärast. Trenn oli olnud see päris töötegemine.

Kust ma pruudi leidsin? Ega ma ei leidnudki, oli sealsamas. Meie aknad olid vastastikku üle tänava. Läbi akna nägin teda, lasin talle peegliga valgust.

Pärast, kui õlg oli läinud, proovisin veel korra tõsisemalt teha. Tegin 1938. aasta esivõistlused ära, võitsin seal ka Kotka. Aga kui siis käsi Soomes jälle välja läks, siis hakkaski välja käima. Ei enam saanud teha. Aga ega eluaeg ka tee.

Mul on elus õnne olnud. Küll maadluses, küll muus.

Räägitud koostajale aastail 1977–1987

MIHKEL PALUSALU, vend

See Kipsel, jah. Old Lätimaalt tulnd teine, ei tea, kas oli õige lätlane? ... Oli meil majaliseks, tegi talvel luudasid, muidu võttis mändidelte vaiku. Mis ta päris amet oli, ei seda teand keegi.

Tal olid rulluisud, lasi nendega toas ringi, pani pudelid maha ja keerutas nende vahel. Said uisud otsa, kirjutas Ameerikamaale õele: „Saada uued!“ Õde saatiski, siis kiitis: „Vaata need on alles uisud!“ Pitudel tegi uisusõitu.

Kord oli Lihulas pidu või laat, maadlus ka kavas. Kipsel läks Kristjanit ette lükkama. Lihula mehed naeravad: mis sa poisikesest topid! Aga Kristjan pani kõik selili. Kipsel oli väikest kasvu mees, kergejõustiklane. Aga tema see Kristjanit õpetas.

1926 oli see, kui karjalauta ehitasime. Meister oli umbes 60aastane. Rügasime mööda laudu kive üles tõmmata. Kristjan tuli ja tõstis kivid üles laotud seinale ritta. Jälle häda! Meister ütles: „Kui poiss veel sihukesti tükke teeb, lähen mina minema.“

Pendi talu ees olid kivipostid, kaks suurt posti. Poisid käisid selle pere tüdrukutes ja peremees oli kole vihane, mis ta neile kõik ära teha ähvardas. Ühel